

“Tündér szerencsénk kénye hány, vet”

2022.11.17.

De jaj! csak így jár minden az ég alatt!

Forgó viszontság járma alatt nyögünk,

Tündér szerencsénk kénye hány, vet,

Játszva emel, s mosolyogva ver le.

(Berzsenyi Dániel: A magyarokhoz)

A magyar történelem legújabb kalandjai

Mi, emberek különfélék vagyunk. Különbözünk egymástól, korban, élettapasztalatban, nézetekben. A társadalmi béke azonban mindannyiunk érdeke. Ezért szerencsések mindazok, akik egy jogállamban, a törvények uralma alatt élnek. A jogállam, a törvények uralma azt jelenti, hogy konfliktusok esetén van kihez fordulni (ombudsman, parlamenti képviselő, politikai párt, újság, rendőrség). A jogállam lehet a biztosítéka annak, hogy a konfliktusok ne vezessenek erőszakhoz. Hogy ne az erősebbek joga érvényesüljön. Persze mindez csak az elmélet, ami a valóságban gyakran sérül.

A társadalmi béke fenntartásához számos intézmény összehangolt működése szükséges. A igazságszolgáltatás, a rendőrség, az iskolában dolgozó tanárok, az újságoknál dolgozó újságírók jó esetben mind hozzájárulnak a társadalmi béke fennmaradásához. Így volt ez Magyarországon is az 1990-es fordulat után, egészen a 2010-es választásokig. Bizonyos pozitív vonások mind a mai napig megmaradtak, de számos kérdésben azóta jelentős romlás következett be.

Plurális liberális társadalom

Egy plurális liberális társadalomban, amelyben tiszta demokratikus választásokon keresztül történik a jogalkotó parlament megválasztása, létezik egy független igazságszolgáltatás, amely érvényesíti a jogalkotók által hozott törvényeket, és létezik egy rendőrség, amely egyedül rendelkezik az erőszak monopóliumával, azokra az esetekre tartogatva azt, amelyekben már nincs mód másként megoldani a felmerülő konfliktusokat.

Egy ilyen társadalomban a polgár tudja, hogy, ha jogtalanul bántak vele és rendőrséget hív, akkor számíthat annak védelmére. Egy ilyen társadalomban működik egy legális parlamenti ellenzék, a médiában érvényesülnek a különféle vélemények. Az ellenzék azonban nem kérdőjelezi meg a rendszer egészét, és legfőbb törekvése az, hogy a választásokon többségre jutva, békés úton kapja meg a hatalmat.

Mindezeket egy jogállamban az iskolákban is élik, és tanítják. Az iskolákban is létezik a jogállam, és az iskolákban hozott döntések nem mondhatnak ellen az országos törvényeknek. Természetesen az iskola nem másolja le mindenben az ország politikai rendszerét, nincsenek választások, nincsenek pártok stb.

Ugyanakkor bizonyos értelemben, jó esetben, az iskolákban is érvényesülnek a szélesebb társadalomban működő elvek: Egy demokratikus alkotmány érvényes az iskolákban, betartásának minden következményével. Mindenkit megillet a szabad véleménynyilvánítás joga, mindenki jogorvoslathoz fordulhat, ha úgy érzi, hogy jogait nem tisztelik, mindenkinek joga van, arra, hogy panaszát független intézmények vizsgálják ki. Az iskolában működhetnek a parlamenthez hasonló intézmények, ahol egy megbeszélés után közös szabályokat hozhatnak az életük jó részét ott leélő tanulók és tanárok.

Jó esetben egy demokrácián belül békesség uralkodik, és félni legfeljebb egy külső, diktatórikus uralomtól kell félni, és ezért költeni a honvédelemre.

A romlás lehetőségei

Ez a komplex rendszer azonban érzékeny, könnyedén elindulhat egy olyan irányba, amely végeredményben felszámolja annak lényegét, és az egész rendszer kiürül, még ha látszólag továbbra is működik, hiszen minden olyan intézmény megvan, ami egy működő liberális demokrácia tartozéka.

Bármelyik intézményen belül elképzelhető a romlás. A parlamenti választások nem elég tiszták, a nyilvánosságban fontos vélemények nem jutnak el a polgárokhoz, az igazságszolgáltatás nem független, a rendőr nem a törvényeket tartja szem előtt, hanem a hatalmasok érdekét, a törvényhozás egy kis gazdasági elit érdekeit fontosabbnak tartja a többség boldogulásánál stb. stb. Az iskolákban nincsenek fórumok, ahol az iskolában élők kimondhatják igényeiket, ahol dönthetnek az iskolai életet érintő szabályokról. Egy pluralisztikus társadalom monolit társadalommá válik, ahol a hatalom már nem megosztott.

A magyar elakadás 2010 után

A magyarországi 1990 utáni fejlődésben egy ideig érvényesült, hogy a döntéseket a tudomány eredményeinek figyelembevételével hozták, hogy a rendőrség nyomozási munkáját politikai nyomás nélkül végezhette, hogy az újságoknál bátor és kritikus újságírók dolgoztak. Mindez azonban nem maradt fent, mert olyan erők léptek működésbe, amelyek ezt a helyzetet fokozatosan lerombolták.

Mindezek az intézmények, szabályok, elvek tükröződnek az egyes emberek fejében. Mindenki elfogadja ennek a rendszernek a

távlati előnyeit, még ha rövid távon hátrányok is érik. Sajnos azonban ez nem teljesült, és felülkerekedett egy csoport, amely nem elégedett meg azzal, hogy mennyire mondhatja el a maga nézeteit, és úgy találta, hogy ennek érdekében háttérbe kell szorítania vagy el kell hallgattatnia a más nézeteket követőket. Ez a csoport a figyelem érdekében olyan módszereket vezetett be, amelyek hosszú távon lerombolták azt az érzékeny rendszert, amit fejlett parlamentáris demokráciának nevezünk.

Mindezek nem maradtak hatás nélkül az iskolákban sem. Ha az egész társadalomban az kerekedik fölül, hogy jól hangzó, rövid, a dolgok bonyolultságát tagadó jelszavak érvényesülnek, akkor ez előbb utóbb így lesz az iskolákban is, a tananyagokban is. Amennyiben az iskola a továbbiakban nem egy liberális parlamenti rendszer bonyolult működését mutatja be, nem annak komplex struktúráját és elveit érvényesíti, akkor az iskolában is eltolódnak a dolgok, és az iskola inkább egy kis társadalmi csoport elveit fogja ismételni, leegyszerűsített elveket igyekszik a tanulók fejébe tölcsezni, háttérbe szorul a kritikai gondolkodás.

A magyar társadalomban a politikai elit egy csoportjának munkamódszere abba az irányba tolódott el, hogy a tények bemutatása, és a problémák komplexitásának hangsúlyozása helyett a polgárokat arra csábítják, hogy leegyszerűsítésekben higgyenek, hogy a dolgok mérlegelése helyett jól hangzó jelszavakat kövessenek, hogy egymás tisztelete helyett a politikai ellenfeleket ócsárolják, hogy azok hozzáértését lebecsüljék, hogy azokat a fórumokat, ahol más vélemények is érvényesülhettek elhallgattassák, akkor valami fontos eltűnik. Mindehhez kiindulópontként elég, ha van egy ember, akinek ahhoz, hogy önmaga értékét fenntartva tudhassa, arra van szüksége, hogy csak magát képzelhesse okosnak, becsületesnek és saját világképét távlatinak, míg a többiekét butának, erkölcstelennek és naivnak írja le. Ez történt.

Ez a viselkedés és gondolkodás aztán terjed, és hasonló gondolkodású emberek jelennek meg az államapparátusban az

iskolákban az ujságoknál.

Mindez nem azt jelenti, hogy az bevezetőben leírt fejlett liberális demokrácia támogatói eltűntek, csupán csak azt, hogy véleményük súlya jelentősen csökkent a politikai rendszerben, az igazságszolgáltatásban, a rendőrségen, a médiában, az iskolákban.

Mindezt úgy érzékeljük, hogy a társadalmi élet számos területén csökken a tárgyilagosság, az empátia, az érthetőség. Mindezzel együtt egyre kevésbé jellemző az is, hogy egymás teljesítményét értékeljük. Mert az természetes, hogy a másként gondolkodókat megítéljük, érvelésük hiányosságait szóvá tesszük, ugyanakkor a liberális rend része az is, hogy elismerjük, ha valamiben nekik volt igazuk, és ennek hangot is adunk. Ez távlatilag nem rombolja a demokráciát, inkább erősíti.

A társadalomban nem csupán egyszerű problémákat kell megoldani, hanem gyakran komplex dilemmák állnak elő, amelyeknek nincs egyértelmű megoldása: minden megoldásnak vannak előnyei és hátrányai. A liberális demokrácia előnye, hogy rendszere azt támogatja, hogy a dilemmák esetén egy a dilemma egész jelentését ismerve a döntések megpróbálják az összes igényt integrálni.

Egy leromlott polgári demokráciában, csak mint más demokráciákban a tömegeket pusztán egyszerű megoldások érdekében mobilizálják.

Végeredményben ennek nyomán kerülnek előtérbe erőszakra hajló rendőrök, igazságtalan bírók, pártos törvényhozás, militáris iskolák.

E leépülés következtében a továbbiakban nem kerül vizsgálatra, hogy egy egy probléma esetén miért is keletkezett a probléma, kik szenvednek miatta, és mi lenne egy megoldás, ami a konfliktusban szereplők számára egyaránt elfogadható volna. Mindezek helyett rendkívüli kormányzás van, kikapcsolva a

szükséges fékeket és ellensúlyokat.

Ugyanez figyelhető meg az iskolarendszerben is, ahol a tanári érdekérvényesítés intézményeit addig szűkítették, amíg a tanárok számára csak a békés polgári ellenállás lehetősége maradt meg, és amikor azzal éltek, az erőszak újabb köreit nyitotta meg a hatalom.

A kiút lehetőségei

A polgári demokrácia sajátosságait minden intézménynek védenie kell. A rendőrök kötelessége vigyázni, hogy a gyülekezési és a szólásszabadság érvényesüljön a tüntetéseken, ugyanúgy, ahogy ez a tanárok feladata is az iskolákban.

A problémák gyökerét felismerve törekedni kell a parlamenti demokrácia visszaállítására. Ehhez minden intézményben meg kell találni a szövetségeseket: a parlamenttől kezdve az igazságszolgáltatásban, a rendőrségtől kezdve az iskolákban.

Mindehhez számos dologra van szükség: Mindenki számára, aki a liberális demokráciát újra akarja teremteni világos kell legyen, hogy pontosan mi és miért történt. Vigyázni kell, hogy saját soraikban képesek legyenek érvényesíteni mindazt, amit a polgári demokrácia igényel. Meg kell tudni őrizni a világos gondolkodást nehéz helyzetekben, meg kell őrizni a képességet a szövetségesek felkutatására és a velük való őszinte egyezkedésre. Mindezeket a dolgokat egymás között és kifelé jól kell kommunikálni. E során az egyeztetési folyamat során jöhet létre egy közös program a liberális demokrácia visszaállítására.

A demokrácia erőinek összefogása csak akkor ér el sikert, ha mindig abból indulunk ki, hogy a saját sorainkon belül, de még ennél szélesebb körökben feltételezhető az összes polgár jóindulata. Minden ember alapból megérdemli a tiszteletet. Természetesen ez nem zárja ki azt, hogy aki valóban törvényt

sértett, az ezért büntetését megkapja. De nem szabad e folyamatban túllépni egy határt, és mindenkit rögtön törvénszegéssel gyanúsítani.

A polgári demokráciát visszaállítani igyekvőknek képesnek kell lenni az önreflexióra, az események tervezésére, kivitelezésére, és az utólagos önkritikára. A mozgalmon belül vigyázni kell a harmóniára. A harmónia igazi jelentése akkor bontakozik ki, ha tudjuk, hogy az mit nem jelent: a harmónia lehetséges akkor is, ha különféle nézőpontok élnek együtt, ha különféle vélemények és célok élnek együtt. Mindezek egyidőben létezése nem katasztrófa, ha megvan az a közös cél is, amiben az együtt munkálkodók egyetértenek.

Nem jó, ha egy mozgalmon belül a nézetek túlzottan polarizálódnak, ha emberek kisebb csoportjai elbarikádozza magát, ha egymással szemben ellenséges nyilatkozatokat tesznek, ha egymást nyilvánosan lebecsülik. A dialógusban kell hinni, és annak lehetőségeit kihasználni. Így lehetséges egymás megértése – s ez nem kell azt jelentse, hogy mindenki egyetért! Abból kell kiindulni, hogy mindenki képes a valóság egy picit megérteni, és gondolataival hozzájárulni a közös sikerhez.

Mindezzel együtt sajnos azzal számolni kell, hogy se a mozgalmon belül, se azon kívül nem lehet mindenkit elérni! Lesznek emberek, akik nem képesek a saját ördögi köreikből kilépni, nem képesek szélsőséges, gyakran gyűlölettel teli álláspontjaikat feladni. Egy jobb világ elképzelhető és megvalósítható nélkülük is.

Kapcsolódó irodalom:

- Fóti Péter: Szólásszabadság az iskolában
- Fóti Péter: Valódi demokratikus intézmények az iskolákban a diákönkormányzatok helyett